

ПОПОВА Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК ЕЛЕМЕНТИ АНТРОПОЛОГІЧНОСПРЯМОВАНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті досліджуються семантико-прагматичні функції фразеологічних одиниць у іспаномовному антропологічноспрямованому дискурсі, визначаються особливості їх використання та чинники, що впливають на варіативність їхньої структури задля розширення асоціативного поля адресата.

Ключові слова: дискурс, фразеологічні одиниці, прагматичні цілі, асоціативне поле.

В статье исследуются семантико-прагматические функции фразеологических единиц в испаноязычном антропологичнонаправленном дискурсе, определяются особенности их использования и факторы, которые влияют на вариативность их структуры для расширения ассоциативного поля адресата.

Ключевые слова: дискурс, фразеологические единицы, прагматические цели, ассоциативное поле.

The article deals with studying of semantic and pragmatic functions of idioms in the Spanish anthropologically orientated discourse. Use peculiarities and factors that influence on idiom structure variation to increase addressee's associative field are analyzed.

Key words: discourse, idioms, pragmatic aims, associative field.

Актуальність дослідження фразеологічних одиниць зумовлюється появою якісно нових напрямків вивчення мовних явищ, таких як лінгвістика дискурсу, прагматика, когнітологія. Погляд на мовні одиниці з їхнього кута зору дає можливість не лише по новому інтерпретувати їхні функції, але й визначити роль, яку відіграють ті чи інші мовні явища в породженні, розумінні та сприйнятті мовлення, що відображає концепти, наявні в свідомості носіїв мови. Адже, саме завдяки концептуальним полям з'являються певні асоціації у адресата, і розуміючи їх взаємозв'язок з мовними одиницями, зокрема фразеологізмами, можна здійснювати ефективний вплив на масову свідомість.

Метою дослідження є визначення прагматичних функцій фразеологічних одиниць у іспаномовному дискурсі антропоцентричного спрямування, для якого образність не є першочерговим завданням.

Новизна дослідження полягає в комплексному прагматичному аналізі фразеологізмів, визначенні їх першочергових завдань у

дискурсі та їх можливостей здійснювати прямий чи опосередкований вплив на свідомість колективного адресата.

Об'єктом дослідження є сучасний іспаномовний дискурс суспільно-політичної тематики, спрямований на широку аудиторію.

Предметом дослідження є прагматичні особливості фразеологізмів, які набувають у даному типі дискурсу невластивих їм функцій.

У наш час завдяки поширенню електронних і друкованих ЗМІ практично зникли межі вживання літературної мови, що призвело до демократизації її норм, широкого залучення елементів і моделей розмовного мовлення в різні типи дискурсів, особливо тих, що спрямовані до широкого загалу.

Дослідженню проблем породження, функціонування та сприйняття дискурсу присвячено чималу кількість наукових праць таких відомих лінгвістів, як Н. Арутюнова, А. Белова, А. Вежбицька, В. Дем'янков, Ю. Караулов, М. Попович, Г. Почепцов, В. Телія та ін. У роботах молодих вчених детально розробляються окремих типи дискурсу: публіцистичний (І. Соболева), судовий (Т. Скуратовська), законодавчий (М. Власенко), авторитарний (П. Крючкова), екологічний (І. Розмаріца), художній (О. Островська) тощо.

Розвиток новітніх технологій – телебачення, радіомовлення, всесвітньої мережі Інтернет, друкованих видань – посилює взаємовплив учасників мовної комунікації й зумовлює еволюцію дискурсу в напрямку діалогічності та експресивності, що вимагає застосування різноманітних експресивних засобів, чільне місце серед яких посідають фразеологічні одиниці, оскільки вони сприяють досягненню невимушеності стосунків між адресантом і адресатом і, тим самим, сприяють досягненню прагматичних цілей. Завдяки своїй складній та багатовимірній структурі фразеологізми водночас можуть функціонувати як одиниці усного обміну думок і як засоби загальної організації інформативно насиченого спілкування. Окрім того, їх вибір може зумовлюватися їхньою “здатністю нести модальні сигнали – модуси раціональної або емоційної оцінки, що не виражена в явній формі, проте упізнається за додатковими значеннями, що реалізуються у висловлюванні” [1:356].

Будучи компонентами соціально-комунікативної системи мови, фразеологізми мають особливу соціальну маркованість. “Їхня

внутрішня форма містить відбиток найбільш несподіваних явищ та ситуацій життя носіїв мови – їхню мудрість, культурні традиції, обряди, фрагменти побуту, народні перекази, а також широкий діапазон інформації прагматичного характеру, тобто це є внутрішнє життя мови” [2:66].

Використання мовцями таких сталих сполучень в іспаномовному дискурсі антропоцентричного спрямування дає можливість не лише економити мовленнєві зусилля, інформативно насичуючи при цьому висловлювання, а й робити його емоційнішим, звертатися до загальновідомих і загальноприйнятих істин, самобутніх національних традицій, історичних моментів тощо [3:180]. Використання фразеологічних одиниць дає можливість адресату глибше зрозуміти висловлювання, ставлення до нього мовця, його прагматичний намір. Це не стільки вплив на раціональне чи логічне мислення, скільки на емоційно-образне з метою викликати довіру.

У науковій літературі фразеологізм найчастіше визначається як стійкий зворот мови, наділений цілісним часом, частково-цілісним значенням, що вступає в смислові та граматичні зв'язки з іншими мовними одиницями, має постійний, за традицією відтворений у мовленні компонентний склад [4:5].

З одного боку, фразеологічні одиниці характеризуються усіма основними властивостями, притаманними одиницям мови, а з іншого – відрізняються від них тільки їм властивими ознаками. Вступаючи в системні відношення з іншими одиницями мови, одне або всі слова фразеологічної одиниці можуть втрачати своє лексичне значення.

В іспаномовному дискурсі антропоцентричного спрямування фразеологізми використовуються як з комунікативною, так і з прагматичною метою. Використання фразеологізмів дає мовцю можливість економії мовних зусиль та, водночас, надання інформативності й експресивності висловлюванню, висловлення ідеї без додаткових пояснень чи використання додаткових мовних засобів.

Todas las medidas de saneamiento económico que nosotros adoptamos van destinadas al trabajo (Zapatero, 3.03.2007).

Estoy orgulloso de haber llevado a cabo el papel que me correspondió y que era para mí, al mismo tiempo, un honroso deber personal e histórico (el Rey Juan Carlos I, 25.10.2007). – “Виконати, здійснити, привести в життя, привести до здійснення”;

Прагматичними міркуваннями адресанта, завдяки яким він використовує фразеологічні одиниці, є надання дискурсу більшої експресивності та діалогічності, оскільки відома адресату форма відразу викликає в його свідомості закріплені за нею емоційні відтінки.

El Consejo de Ministros daba luz verde a la fusión del BBV con Argentaria (Zapatero, 6.03.2008).

En sus manos, la libertad es inmolada en el altar de la sinrazón y la intolerancia (el Rey Juan Carlos I, 25.10.2009).

Фразеологізми слугують у дискурсі засобами вираження емоцій адресанта, оскільки виразно передають його внутрішній стан.

Yo estoy muy orgulloso de decir sin tirar ningún papel al suelo que con esta reforma fiscal habrá diez millones de personas que no presenten declaración sobre la renta (Aznar, 3.03.2000).

Si así fuera, estaríamos atando de pies y manos a nuestra democracia (Arenas, 23.05.2002).

...han adoptado otras iniciativas que facilitarán las tareas para hacer frente con eficacia a las organizaciones terroristas (Zapatero, 15.07.2009).

Можливості формування експресивно-емоційної конотації в сфері фразеології набагато ширші, ніж у сфері лексики. До того ж, стилістичне використання фразеологічних одиниць – це творчий процес. Тож найчастіше мовці використовують фразеологізми, що можуть зазнавати структурно-семантичних перетворень, відповідаючи при цьому потребам адресанта. Вони вдаються до цілеспрямованої заміни форми, структури фразеологічної одиниці (індивідуальна авторська фраза), трансформації сполучуваності, семантики. Такі змінені фразеологізми не суперечать мовній нормі, а швидше відображають мовний розвиток.

Y nosotros, cuatro años después, podemos razonablemente presentarnos con un zurrón, con una mochila, de hechos a nuestras espaldas, que son el bienestar de millones de españoles (Aznar,

28.02.2000). – Позаду, раніше, за (часове значення). Інше значення цього фразеологізму “за спиною, таємно, без відома”.

Lo importante, señorías, en esta legislatura es que nos acercamos a un nuevo escenario de política presupuestaria, en el que es posible, está al alcance de nuestra mano, satisfacer las necesidades de los españoles de hoy (Rato, 25.10.2004). – Мовець використовує займенник *nuestra* з метою віднесення себе до аудиторії та зближення з нею.

Hoy nuestro gobierno tiene en marcha un proyecto de Ley de Calidad de la Enseñanza (Arenas, 21.04.2008). – Традиційне дієслово *poner* замінено на *tener*, при цьому змінюється часове відношення в розгортанні дії: вона не починається, а вже знаходиться в процесі розвитку.

В іспаномовному дискурсі антропоцентричного спрямування спостерігаються заміни якогось із елементів існуючого фразеологізму з метою створення експресії, при цьому змінюється його значення, він пристосовується адресантом до ситуації. За всієї семантичної самодостатності мовних фразеологізмів, вони можуть нарощувати або інтенсифікувати свою експресивність чи інформативність у процесі комунікації. Заміна чи додавання лексичних компонентів дозволяє надати актуалізованій одиниці необхідного значення.

España no es Europa en la capacitación y formación de nuestros recursos humanos, y ahí están encima de la mesa la Ley de Reforma Universitaria, la Ley de Calidad de la enseñanza y la Ley de Formación Profesional (Arenas, 23.04.2002).

...estamos muy enfadados con Juan Carlos Vera porque no nos tenía preparado seis chalecos que nos dejarían en la mesa (Arenas, 21.11.2007).

Incluso en estos últimos Presupuestos el Partido Popular mantuvo plena vigencia de sus acuerdos al que tanto se le llena la boca con eso del respeto a la palabra dada, votó en contra de los Presupuestos (Zapatero, 4.03.2008). – У фразеологічних словниках зафіксовано фразеологізм *se llena la boca con* + іменник. Додавання компонентів до фразеологічної одиниці має за мету надання висловлюванню більшої експресивності, вираження власного ставлення до того, про що говориться.

Схрещення в одному виразі двох фразеологічних одиниць допомагає мовцю поглибити та раціоналізувати виклад інформації.

... *para que el proceso de la transición llegara a buen puerto* (el Rey Juan Carlos I, 25.10.2008). – Мовець поєднує фразеологізм *llegar/arribar a puerto seguro* “уцілити, уникнути загрози” з фразеологізмом *buen puerto* “вдале закінчення”, що призводить до поєднання значень обох фразеологічних одиниць: не лише уникнути загрози, але і вдало завершитися (авторська заміна).

Важливим є зв'язок фразеологічних одиниць з контекстом, оскільки від цього багато в чому залежить її сприйняття та розуміння адресатом. Можливість суб'єктивної граматичної й лексичної сполучуваності фразеологізму робить його використання в дискурсі емоційно-експресивнішим, “надаючи індивідуальності стилю мовця й зберігаючи накопичувальний потенціал фразеологічної одиниці” [5:105]. Ось чому одиниці з факультативним оточенням, можливостями варіювання та зміни порядку компонентів є популярнішими в досліджуваному типі дискурсу, ніж ті, що мають обов'язкове оточення й сталий порядок слів.

Eso no vale ni de broma para gobernar España; ni de broma (Rejoy, 25.02.2009). – Існуючий фразеологізм *no le vale ni la paz ni la calidad = ni la paz ni la calidad le salva* “тут вже ніщо не допоможе” зазнає певних змін, які автор може внести завдяки існуванню контексту.

Окрім фразеологічних одиниць, один або кілька компонентів яких втрачають своє первісне значення, іспаномовний антропологічноспрямований дискурс рясніє сталими сполученнями слів, компоненти яких не втрачають своє лексичне значення. Такі сталі вислови – “групи слів, які у своєму незмінному складі дуже часто використовують мовці, журналісти, диктори телебачення, політики тощо” [6:59], є невід'ємним елементом суспільно-політичної термінології, що займає чинне місце в дискурсі, спрямованому до широких верств населення.

Reitero aquí que nuestro objetivo es la derrota del terrorismo a través de la aplicación de la ley, del aislamiento social y de la cooperación internacional; y no sólo de la banda terrorista, sino también de aquellas organizaciones que le prestan apoyo y le sirven como instrumento en el ámbito político, cultural, social o económico (Zapatero, 13.09.2009).

Такі сталі вислови використовуються в дискурсі з метою точної передачі інформації широкому загалу, а також влучної та ефективно побудови висловлювання, оскільки вони уже є укоріненими в свідомості реципієнтів та не вимагають додаткових розумових і мовленнєвих зусиль мовця.

Оскільки суспільно-політична термінологія відзначається широтою сфери вживання, такі усталені вислови можна поділити на кілька тематичних груп, які співвідносяться з відповідними ділянками об'єктивної дійсності:

- міжнародні відносини: *inmiscuirse en los asuntos internos, fortalecer su prestigio, foco de tensión, zona de inestabilidad*;
- політика: *dialogo social, establecer las relaciones, poner el fundamento de, logros de la política interior; estar dispuesto al dialogo; jugar un papel decisivo; lograr importantes acuerdos*;
- критика політичного курсу у певних країнах: *inmiscuirse en los asuntos internos; contraposiciones peligrosas; enfocar con cierto recelo*;
- законодавство: *base legislativa, división de las funciones, ramas del poder; jurisdicción civil, medidas legislativas*.
- економіка: *sociedad de bienestar, el mercado global, renovar el sistema financiero, presupuesto desequilibrado, el mercado negro; poner el fundamento de la colaboración*;
- процеси суспільного оновлення: *sociedad humana; lograr un considerable progreso; construcción de relaciones con la comunidad internacional; nuevas realidades; abertura económica*;
- соціальні проблеми: *protección social, el pleno empleo, medidas de apoyo*;
- екологія: *medios de guerra bacteriológicos, arma atómica; tomar las medidas necesarias, protección del medio ambiente*.

Значну частину таких мовних формул становлять багаточисельні номінації з історико-культурними та політичними компонентами:

El Pacto de Estella, en mi opinión, pudo ser, en su momento, sólo un grave error (Zapatero, 04.03.2009).

La labor de las Organizaciones No Gubernamentales en Colombia es un ejemplo constante y cotidiano de la solidaridad de los españoles con el pueblo colombiano en pro del desarrollo (el Rey, 28.11.2009).

Висновки та подальші перспективи дослідження. Отже, в іспаномовному дискурсі антропоцентричного спрямування фразеологічні одиниці підпорядковуються його основним естетичним, комунікативним та впливовим завданням. Їхні функції в досліджуваному типі дискурсу зумовлюються двома основними чинниками: лінгвістичними властивостями самої одиниці й запрограмованою мовцем ситуацією. Адресант, вводячи фразеологізм у контекст і реалізуючи його синтаксичні та граматичні зв'язки, а також семантико-стилістичні властивості, тим самим робить свою думку закінченою й глибинною, значно підвищує ступінь експресивності, а тому – і довірливості дискурсу. Він розширює його асоціативне поле й поглиблює інтерпретаційні можливості адресата завдяки наявності в усіх членів суспільства спільного етнокультурного коду. Подальші дослідження в сфері іспаномовного дискурсу антропоцентричного спрямування варто присвятити аналізу потенційно-множинних оцінних інтерпретацій його головних концептів, які мовець закладає в дискурс, використовуючи експресивно й інформативно насичені фразеологічні одиниці, що співвідносяться з ментальними концептами широкого кола людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Скрыпник И. Ю.* Оценочный компонент в семантике соматических фразеологизмов со значением интерперсональных отношений / Ирина Юрьевна Скрыпник // Сучасні дослідження з іноземної філології : зб. наук. праць / відп. ред. Мирослава Петрівна Фабіан. – Ужгород, 2008. – Вип. 6. – С. 356–360.
2. *Зернова Л. Г.* Лінгвокраїнознавча семантизація фразеологічних одиниць іспанської мови / Любов Георгіївна Зернова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозерова. – К. : Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 1999. – Вип. 1. – С. 65–69.
3. *Підпригора Ю. Г.* Відбиття особливостей іспанського менталітету у вживанні дієслівних перифрастичних конструкцій / Юлія Георгіївна Підпригора // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитро Бураго, 2001. – № 5. – С. 179–182.
4. *Щербачук Л. Ф.* Загальномова та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Лідія Федорівна Щербачук ; Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.
5. *Григораш А. М.* Фразеологія и стиль / Антонина Михайловна Григораш. – К. : Вища школа, 1991. – 136 с.
6. *Телия В.Н.* Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М. : Язык русской культуры. – 1996. – 284 с.